

1992). Seyyid Ca'fer-i Seccâdî de eseri Farsça'ya çevirerek neşretmiştir (Tahran 1979).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşd Fasıl'ı-makâl: Felsefe ve Din İlişkisi (trc. ve nşr. Bekir Karlığa), İstanbul 1992; a.e., nâşirin önsözü, s. 59-60; İbn Rüşd, *el-Keşf 'an menâhici'l-edille* (nşr. Mahmûd Kâsım), Kahire 1964, s. 132-133, 185; Kindî, *Resâ'il*, I, 102-103; İbn Ebû Usaybia, *Üyânü'l-enbâ*, s. 533; İbn Teymiyye, *Beyânü telbîsî'l-Cehmiyye* (nşr. Muhammed b. Kâsım), Mekke 1931, I, 24-31, 226-239; a.mlf., *Der'ü te'âruzi'l-'aql ve'n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1981, III, 397-438; VI, 212-249; VII, 345-352; VIII, 163-244; IX, 69-132, 321-402; X, 141-319; E. Renan, *Averroës et l'Averroïsme* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1985, s. 457; L. Gauthier, *Ibn Rochd*, Paris 1948, s. 17-40; Mahmûd Kâsım, *İbn Rüşd ve felsefetühü'd-dîniyye*, Kahire 1969, s. 62-76; G. C. Anawati, *Mu'elleftâtü İbn Rüşd*, Cezayir 1978, s. 205-209; Mâcid Fahrî, *İbn Rüşd: Feylesüfû Kur'ûba*, Beyrut 1986, s. 26-37; Hilmi Ziya Ülken, "İbn Rüşd", *İA*, V/2, s. 789, 796; R. Arnaldez, "İbn Rushd", *EI*² (İng.), III, 911-913.

H. BEKİR KARLIĞA

FÂTİMA

(فاطمة)

Ümmü'l-Haseneyn

Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ
(ö. 11/632)

H. Peygamber'in

soyunu devam ettiren kızı.

Bi'setten yaklaşık bir yıl önce (m. 609), İbn Sa'd ile (*eş-Tabakât*, VIII, 19) bir kısım tarihçilere göre ise Kureys'in Kâbe'yi yeniden inşası sırasında (m. 605) Mekke'de doğdu. Bazı kaynaklarda Hz. Âişe'den beş yaş kadar büyük olduğu kaydedildiğine göre (meselâ bk. İbn Hacer, *el-İşâbe*, VIII, 54) birinci görüş ağırlık kazanmaktadır. Öz kardeşleri Zeyneb ile Rukiyye'den küçük, Ümmü Külsüm'dan büyük olduğu söylenmekteyse de Hz. Peygamber'in en küçük kızı olduğu görüşü daha doğru kabul edilmektedir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 441; a.mlf., *el-İşâbe*, VII, 648). Zehebi'nin belirttiğine göre künyesi "babasının annesi, anam" mânasına gelen "Ümmü ebîhâ" idi. Bu künyeyi almasının sebebi, Fâtıma'yı ane sevgisiyle seven Resûlullah'ın kendisine bu şekilde hitap etmesi olmalıdır. Lakabı "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamında Zehrâ olmakla beraber "iffetli ve namuslu kadın" anlamındaki Betül lakabıyla anıldığı da görülmektedir (Ebû Nuaym, II, 39).

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dair pek az bilgi bulunmaktadır. Bunlardan biri, Kâbe'de

namaz kılmakta olan Resûl-i Ekrem'in secdeye vardığı sırada omuzlarına müşrikler tarafından bir devenin döl yatağının atılması üzerine genç Fâtıma'nın koşarak babasının üzerindeki pislikleri temizlemesi ve bunu yapanlara kızıp söylenmesidir (Buhârî, "Vuđû", 69; Müslim, "Cihâd", 107-110). Hicretten bir müddet sonra Hz. Fâtıma'nın, yanlarında Hz. Ali ile annesi Fâtıma bint Esed olduğu halde Sevde, kız kardeşi Ümmü Külsüm ve Ebû Bekir'in ailesiyle birlikte Medine'ye hicret ettikleri bilinmektedir.

Fâtıma on beş yaşını tamamladıktan sonra onunla önce Hz. Ebû Bekir, ardından da Hz. Ömer evlenmek istemiş, Resûl-i Ekrem her iki teklife de olumlu cevap vermemiş, bunun ardından Hz. Ali Fâtıma'ya tâlip olmuş ve bu talebi Resûlullah tarafından kabul edilmiştir (İbn Sa'd, VIII, 19). O sıralarda fakir bir delikanlı olan Hz. Ali mehir verecek kadar malı bulunmadığından Bedir Gazvesi'nde ganimetten payına düşen zırhı, bazı rivayetlere göre ise devesini ve bir kısım eşyasını satarak 450 dirhem gümüş civarında bir mehir vermiştir. Hz. Fâtıma'nın çeyizi de kadife bir örtü, içine hurma lifi doldurulmuş deri bir yastık, iki el değirmeni ve deriden yapılmış iki su kabından ibaretti. Dügünleri Resûlullah'ın Hz. Âişe ile evlenmesinden dört buçuk ay sonra 2. yılın Zilkade (Mayıs 624) veya Zilhicce (Haziran 624) ayında gerçekleşti. Hz. Fâtıma 3. yılın Ramazan ayında (Şubat 625) ilk çocuğu olan Hasan'ı, bir yıl sonra Şâban (Ocak) ayında Hüseyin'i dünyaya getirdi. Daha sonraki yıllarda küçük yaşta ölen Muhassin ile (İbn Kuteybe, s. 211; İbn Hacer, *el-İşâbe*, VI, 243) Ümmü Külsüm ve Zeyneb doğdu. Evliliklerinin ilk yıllarında Hz. Ali ile Fâtıma arasında küçük çapta bazı anlaşmazlıklar olmuş (Buhârî, "Edeb", 113, "İsti'zân", 40), ancak Resûl-i Ekrem'in aralarını bulması ve Hz. Fâtıma'ya kocasına itaati tavsiye etmesi üzerine kırılganlıklar son bulmuş, Hz. Ali de artık eşini hiçbir şekilde üzmeyeceğini söylemiştir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, VIII, 59).

Uhud Gazvesi'nde on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşıyan Hz. Fâtıma aynı zamanda yaralıları tedavi etti. Bu savaşta Hz. Peygamber'in dişinin kırılması üzerine yüzündeki kanları temizlemeye çalıştı. Kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Resûlullah'ın yüzüne bastırmak suretiyle akan kanı durdurmayı başardı (Müslim, "Cihâd", 101).

Resûl-i Ekrem Hz. Fâtıma'ya son hastalığı sırasında Kur'ân-ı Kerim'i Cebrâil ile her yıl bir defa birbirlerine okuduklarını (bk. ARZA), bu sene Cebrâil'in aynı maksatla iki defa geldiğini, bunun ise vefatının yaklaştığına işaret olduğunu söylemesi üzerine Fâtıma ağlamaya başlamış; Hz. Peygamber'in, ailesinden ilk önce kendisine onun kavuşacağını, ayrıca onun mümin kadınların hanımefendisi olduğunu söylemesi üzerine de gülüp sevinmiştir (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 12, "İsti'zân", 43; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 97-99).

H. Peygamber'e çok düşkün olan Fâtıma babasının vefatından dolayı çok sarsıldı. Resûl-i Ekrem defnedildikten sonra gördüğü Enes b. Mâlik'e, "Resûlullah'ın üzerine çarçabuk toprak atmaya eliniz nasıl vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?" diyerek ağladı ve daha sonra da günlerce gözyaşı döktü.

H. Peygamber'in vefatının ardından Fâtıma ile Abbas b. Abdülmuttalib Halife Ebû Bekir'e gelerek Resûlullah'ın mirasından hisselerini istediler. Bu miras Fedek ve Hayber'deki hurmalıklarla Medine'deki bir bahçeden ibaret olup Hz. Peygamber bu arazilerin gelirini amme işlerine, yolcularla misafirlere ve kendi ailesine harcamaktaydı. Halife onlara, Resûlullah'ın peygamberlerin miras bırakmayacağına dair hadisini hatırlatarak onun mirasının söz konusu olamayacağını, fakat ailesinin geçiminin eskiden olduğu gibi yine buraların gelirinden sağlanacağını, kendisinin bu araziyi Hz. Peygamber'in yaptığı şekilde bir mütevelli gibi kullanacağını söyledi. Hz. Âişe ile diğer bazı sahâbîlerin bu hadisi tasdik etmeleri üzerine miras iddiasından vazgeçildi (Buhârî, "Humus", I, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 12, "Megâzi", 14, 38, "Nafa'ât", 3, "İtişâm", 5; Müslim, "Cihâd", 51-55). Ancak Hz. Fâtıma halifenin bu tavrına gücenererek vefat edinceye kadar onunla bir daha bu konu üzerinde konuşmadı (Buhârî, "Ferâ'iz", 3). Bir rivayete göre ise Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'yı vefatından bir müddet önce ziyaret ederek gönlünü almıştır (İbn Sa'd, VIII, 27; Zehebi, *A'lamü'n-nübela*², II, 121).

H. Fâtıma, Resûlullah'ın ölümünden beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) tarihinde vefat etti. Muhammed el-Bâkir'in belirttiğine göre Fâtıma'yı Hz. Ali yıkadı (Zehebi, *A'lamü'n-nübela*², II, 128). Ölümünden sonra vücudunu kimsenin görmemesi için vasiyeti üzerine onu Hz. Ali ile Hz. Ebû Be-

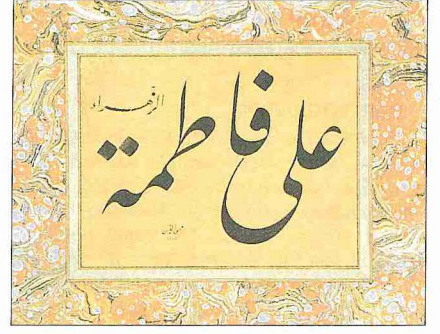
FÂTİMA

kir'in hanımı Esmâ bint Umey's'in yıkadığı da zikredilmektedir (a.g.e., II, 129). Hz. Fâtıma, kadın cenazelerinin erkeklerinki gibi üzerine örtülen bir kefenle sarılmış olarak herkesin gözü önünde bulunmasından rahatsız olduğunu Esmâ bint Umey's'e söylediğinde Esmâ ona Habeşistan'da cenazelerin tabut içinde taşındığını anlatmış, bunun üzerine Fâtıma kendi cenazesinin de böyle taşınmasını vasiyet etmişti. Nitekim onun cenazesi Esmâ bint Umey's'in tarifi üzerine yapılan tabutla taşındı. Cenaze namazını Hz. Abbas veya Hz. Ali kıldırdı. Vasiyeti üzerine geceleyin Hz. Ali, Hz. Abbas ile oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-bakî'a defnedildi.

Resûlullah'ın terbiyesiyle yetişen Hz. Fâtıma onun hem hayâ ve edep gibi özelliklerine, hem de konuşma tarzından (Tirmizî, "Menâkıb", 60) yürüyüşüne kadar (Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 98) birçok vasfına sahip oldu. Babasının uygun gördüğü hayat tarzını benimseyerek onun gibi sade yaşadı. El değirmeninde un öğütmekten usanan Fâtıma ile kuyudan su çekip taşımaktan yorulduğunu söyleyen Ali bu hususta Hz. Peygamber'den yardım istemeye karar verdiler. Hz. Fâtıma Medine'ye bir savaş esirinin geldiğini duyunca babasına giderek ondan kendisine ev işlerinde yardım edecek bir hizmetçi talep etti. Resûlullah da esiri, mescidde yatıp kalkan fakir müslümanların (ehl-i Suffe) ihtiyaçlarını karşılamak üzere satacağını, bu sebeple kendisine bir hizmetçi veremeyeceğini, buna karşılık yatağa girdiği vakit otuz üçer defa sübhânallah, elhamdülillâh, Allâhüekber demesinin istediği hizmetçiden kendisi için daha hayırlı olacağını söyledi (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 9, "Nafa'ât", 6-7, "Da'avât", 11). Bu güzel vasıfları sebebiyle Resûl-i Ekrem Fâtıma'yı görünce sevinir, kendisini ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, ona iltifat edip yanına veya kendi yerine otururdu. Babası kendi evine gelince Fâtıma da onu aynı şekilde karşılayıp ağırlardı (Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 98; Ebû Dâvûd, "Edeb", 143, 144; Tirmizî, "Menâkıb", 60). Hz. Peygamber sefere giden aile fertlerinden en son Fâtıma ile vedalaşır, seferden dönünce de ilk olarak onunla görüşürdü (Ebû Dâvûd, "Terreccül", 21). Kadınlardan en çok Fâtıma'yı, erkeklerden de Ali'yi sevdiğini söyleyen (Tirmizî, "Menâkıb", 60) Resûl-i Ekrem, "Fâtıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de

beni üzmüş olur" (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 12, 29; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 93-94; Hâkim, III, 154) ve, "Bana melek gelerek Fâtıma'nın cennetliklerin hanımefendisi olduğunu müjdeledi" demiş (Hâkim, III, 151), cennetlik kadınların en faziletlilerini saydığı bir başka hadisinde de önce Hz. Hatice ile Fâtıma'nın, sonra da Âsiye ile Meryem'in adlarını söylemiştir (Müsned, I, 293).

Hz. Peygamber'in Fâtıma'ya olan sevgisini gösteren önemli bir olay, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Ali'nin Ebû Cehil'in kızı Cüveyriyye ile (İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 108) evlenmek istemesi veya Ebû Cehil'in yakınlarının kızlarını Hz. Ali ile evlendirmek için Resûl-i Ekrem'in iznini talep etmeleri üzerine onun gösterdiği tepkidir. Bu vesile ile yaptığı konuşmalarda Fâtıma'nın kendisinin bir parçası olduğunu, onun üzülmesini istemediğini, Resûlullah'ın kızı ile Allah düşmanının kızının bir araya gelemeyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın helâl kıldığı bir şeyi haram kılmamakla beraber bu evliliğe izin vermeyeceğini, ancak Ali'nin Fâtıma'yı boşadıktan sonra bir başka kadınla evlenebileceğini söyledi (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 16, "Nikâh", 109). Resûl-i Ekrem'in bu konudaki hassasiyeti, Hz. Fâtıma'nın itidalini koruyamayacağı düşüncesinden kaynaklanıyordu (Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 95-96). Diğer taraftan Hz. Peygamber'in konuşmasına başlarken öbür damadı Ebû'l-Âs'ın kendisine verdiği sözde durduğunu belirtmesi, Ebû'l-Âs'a Zeyneb'in üzerine bir başka kadınla evlenmemeyi şart koştüğünü hatıra getirmekte, aynı şekilde Hz. Ali'den de böyle bir söz aldığını, fakat Ali'nin bunu unutmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu olaydan sonra Hz. Ali Fâtıma'nın vefatına kadar bir başka kadınla evlenmediği gibi câriye de edinmemiştir. Resûl-i Ekrem'in her fırsatta onların evine gelerek ikisinin arasına oturması, hem kızına hem de damadına beslediği derin sevgiyi ifade etmesi onları birbirine bağlamış, hatıa zaman zaman her biri Resûlullah'ın kendisini daha çok sevdiğini ileri sürerek onun gönlündeki müstesna yerlerinden emin olduklarını göstermişlerdir. Fâtıma da fırsat buldukça babasının yanına gider, ona hizmet etmekten zevk duyardı. Mekke'nin fethedildiği yıl Resûlullah evinde yıkanırken Fâtıma'nın onu bir perde ile setretmeye çalışması (Buhârî, "Gusûl", 21, "Şalât", 4) onların bu yakınlığının derecesini göstermektedir. Resûl-i

Fâtıma ve Ali isimlerinin birlikte yazıldığı Muhittin Serin hatıyla celi-ta'lik levha (Muhittin Serin koleksiyonu)

Ekrem, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'yi ve çocukları Hasan ile Hüseyin'i abâsının altına alarak, "Allahım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir; onları kötülüklerden koru ve kendilerini tertemiz kıl" diye dua etmiştir. Hz. Fâtıma ile ilgili önemli hususlardan biri de Resûlullah'ın neslinin onun çocukları vasıtasıyla devam etmiş olmasıdır.

Hz. Fâtıma'dan on sekiz hadis rivayet edilmiş olup tamamı *Kütüb-i Sitte*'de yer almakta, bunlardan ikisi hem *Şahîh-i Buhârî* hem de *Şahîh-i Müslim*'de bulunmaktadır. Kendisinden Hz. Ali, Hz. Hasan ile Hüseyin, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in hizmetkârı Ümmü Râfi'in karısı Selma, Enes b. Mâlik ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. Ayrıca Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma'nın ve daha başka râvilerin ondan mürsel rivayetleri vardır.

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'ya nisbet edilen bazı şiirler ve beyitler bulunmakta (meselâ bk. İbn Seyyidünnâs, s. 358; Ali Fehmi Câbic, s. 126, 128), bunları Hz. Peygamber'in vefatından sonra söylediği belirtilmektedir. Zehebî, Fâtıma'nın Resûlullah'ın vefatı dolayısıyla söylediği ileri sürülen, "Başıma gündüzü geceye çevirecek büyük musibetler geldi" şeklindeki beytin ona ait olmadığını kaydetmektedir (*A'lamü'n-nûbelâ*, II, 134). Fâtımiler, Hz. Fâtıma'nın soyundan geldiklerini iddia ederek kurdukları hânedana ona izâfeten bu adı vermişlerdir.

Şif Kaynaklarına Göre Fâtıma. Şif kaynakları, Hz. Fâtıma'nın bi'setin 2 veya 5 yılında doğduğunu iddia ederler. Hatta Hz. Hatice'nin Fâtıma'ya isrâ ve mi'rac hadisesinden sonra hamile kaldığını ileri süren kaynaklar da vardır. Bu tür ri-

vayetlerde, Hz. Peygamber'in mi'racda bulunduğu sırada kendisine ikram edilen cennet meyvesinden yediği, Fâtîma'nın bu meyveden hâsıl olduğu, Resûl-i Ekrem'in o meyvenin kokusunu özledikçe Fâtîma'yı öptüğü kaydedilir. Hz. Fâtîma'nın mi'rac olayından çok önce doğmuş olması bu tür rivayetlerin tutarsızlığını ortaya koymaktadır (bu rivayet ve tenkidi için bk. Kandemir, s. 185-186). Yine aynı nitelikteki rivayetlerde Fâtîma'ya hamile olduğu sırada annesinin onunla konuştuğu, doğacağı esnada Sâre, Âsiye, Meryem ve Şuayb peygamberin kızı Safûrâ'nın yardımı geldiği, doğar doğmaz kelime-i şehâdet getirerek babasının kim olduğunu, kocasının kim olacağını söylediği ve oradakilere adlarıyla hitap ettiği, doğumuyla birlikte olağan üstü hadiselerin meydana geldiği anlatılmakta, daha sonra da Cebrâil'in Resûl-i Ekrem'e gelerek Fâtîma'nın Hz. Ali ile evlenmesini Allah'ın münasip gördüğünü, eğer Ali olmasaydı yeryüzünde ona bir denk bulunamayacağını haber verdiği iddia edilmekte ve bu düşünün gök ehli tarafından da kutlandığı abartılı ifadelerle anlatılmaktadır (Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, s. 12-13; İbn Şehrâşûb, III, 340, 346; Meclisî, XLIII, 2-4, 92-93; Muhammed Kâzım el-Kazvînî, s. 60-64). L. Veccia Vaglieri, Hz. Fâtîma'nın dünya ve âhiret hayatına dair Şiîler tarafından nakledilen menkübî haberlerin geniş bir özetini vermektedir (E² [Fr.], II, 865-868).

Şiî kaynaklarında Hz. Fâtîma hakkındaki abartılı bilgilerden biri de onun isimleriyle ilgilidir. Sünnî kaynaklarında Fâtîma'nın sadece Zehrâ, bazan da Betûl lakabından söz edildiği halde Şiî kaynaklarında çeşitli âyetlerle zoraki bir ilgi kurularak onun ayrıca Sıddîka, Mübâreke, Tâhire, Zekiyye, kendisine ilham gelen ve meleklerle konuşan anlamında Muhaddese, hayız ve nifas sıkıntısı çekmeyen anlamında Betûl, bâkire anlamında Azrâ gibi isimleri olduğu iddia edilmekte, hatta, "Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön" (el-Fecr 89/27-28) meâlindeki âyetle "râziye" ve "marziyye" kelimeleriyle onun kastedildiği ileri sürülmektedir (İbn Şehrâşûb, III, 357-358; Muhammed Kâzım el-Kazvînî, s. 79-140).

Hilâfetin Hz. Ali ile onun soyuna ait olduğu iddiasının önemli dayanaklarından biri, kocası Ali ile soylarından gelen on bir imam gibi Hz. Fâtîma'nın da gü-

nahlardan korunmuş olduğu görüşüdür (bk. ÇARDEH MA'SÛM-i PÂK). Ehl-i sünnet âlimleri, Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali, Fâtîma, Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alarak, "Ey Ehl-i beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" (el-Ahzâb 33/33) meâlindeki âyeti okuduğunu kabul etmekle beraber (Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 61) bundan onların mâsumiyetinin anlaşılamayacağını, böyle yapmakla Hz. Peygamber'in onları Allah'ın emirlerine uymaya çağırdığını, ayrıca ismet sıfatının sadece peygamberlere mahsus olması sebebiyle onların mâsum sayılamayacağını belirtirler (bk. ÂL-i ABÂ; EHL-i BEYT).

Şiî kaynaklarında, Hz. Fâtîma'nın mevcut Kur'an'dan tamamen farklı ve onun üç misli büyüklüğünde bir mushafa sahip olduğu belirtilmektedir. İddiaya göre bu mushaf, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Hz. Fâtîma'nın yaşadığı zaman zarfında Cebrâil'in onu teselli maksadıyla söylediği sözlerin Hz. Ali tarafından kaydedilmesiyle meydana gelmiştir. Bu mushafın içinde şer'î hükümlerin -özellikle cezaların- ayrıntılı bir şekilde bulunduğu, kıyamete kadar gelecek bütün idarecilerin adlarının ve meydana gelecek olayların kaydedildiği söylenmektedir. Mutedil Şiî âlimleri ise Fâtîma mushafını kabul etmekle beraber bu mushafın bir Kur'an olmadığını ve eldeki Kur'an'da noksanlık bulunmadığını belirtirler. Bundan başka Hz. Fâtîma'nın elinde bulunan, kendisiyle Hz. Ali'nin ve daha sonra gelecek vasîlerin adlarının yer aldığı bir sayfadan da söz edilmektedir (Küleynî, I, 239-242; Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, s. 29-30; Şeyh Müfid, s. 210; Muhammed Kâzım el-Kazvînî, s. 125-129).

Fedek arazisinin Resûl-i Ekrem'in şahsî mülkü olduğunu, Ebû Bekir'in bu araziyi Fâtîma'ya vermemekle ona haksızlık ettiğini ileri süren Şiîler, peygamberlerin miras bırakmayacağına dair rivayetin Süleyman'ın Dâvûd'a mirasçı olduğunu belirten Kur'an âyetine (en-Neml 27/16) ters düştüğünü iddia ederler. Halbuki bu âyetle söz edililen mirasın mal mülk değil peygamberlik olduğu, bazı âyetlerde miras kelimelerinin ilim ve hikmet için kullanıldığı bilinmektedir. Öte yandan geride birçok çocuk bırakmış olan Dâvûd'a sadece Süleyman'ın mirasçı olduğu düşüncesinin ilâhî hikmete uygun düşmeyeceği açıktır. Ayrıca Hz. Ali'nin de halife olduktan sonra Fedek arazisini Hz. Ebû Bekir gibi kullan-

ması, Resûlullah'ın ilk halifesinin isabetli hüküm verdiğini göstermeye yeterlidir (geniş bilgi için bk. FEDEK).

Hz. Fâtîma'yı alet etmek suretiyle Hz. Ömer'i karalamak için uydurulan ve güvenirilir hiçbir kaynakta görülmeyen bir iddiaya göre Fâtîma ve kocası Ebû Bekir'e biat etmeyip evlerine çekilince Ömer onları biat etmedikleri takdirde evlerini yakmakla tehdit etmiş, hatta evlerini basıp kapıyı kırmış, içeri girdiği sırada kapı ile duvar arasına sıkışan Fâtîma'nın kaburgaları kırılmış ve bu sırada çocuğu Muhassin'i düşürmüştür (Meclisî, XLIII, 197-199; İbrâhim Emini, s. 204-210). Seyyid Mukarrib Ali en-Nekavî el-Hüseyinî tarafından *en-Nârû'l-ḥâtîma li-kâşîdî ihrâkı beyti Fâtîma* (Hindistan 1281) adıyla bir kitap yazılmasına sebep olan bu iddia, muhtemelen Hz. Ömer'in hilâfet konusunda Hz. Fâtîma'yı ikaz etme hadisesinin tahrif edilmesinden kaynaklanmıştır. Rivayete göre, Ebû Bekir'in hilâfetine henüz gönülleri yatmamış olan Hz. Ali ve Zübeyr'in Fâtîma ile bu konuyu birkaç defa görüştüklerini haber alan Hz. Ömer, çıkabilecek bir fitneyi önlemek maksadıyla Hz. Fâtîma'yı ziyaret etmiş ve ona dünyada en çok Resûlullah'ı, sonra da onun kızını sevdiğini söylemiş, ancak bu sevginin "hilâfet konusunu karıştıran" kimselerin onun evinde toplanması halinde bu evi onlar içeride iken yakmasına engel olmayacağını belirtmiş, Hz. Fâtîma da onlara Ömer'in bu sözünü naklederek artık bir daha hilâfet meselesini kendisine getirmemelemini istemiştir (İbn Ebû Şeybe, VII, 432).

Bazı Şiî kaynaklarında Hz. Fâtîma'nın faziletleri hakkında pek aşırı ifadelerin kullanıldığı görülmekte, Ehl-i beyt'e dahil diğer dört kişi gibi onun da nurdan yaratıldığı, kıyamete kadar olmuş ve olacak her şeyi bildiği, soyundan imamlar ve vasîler geleceğini Cenâb-ı Hakk'ın ona bildirdiği, hatta Hz. Ali ile evlenmesini mi'racda Allah Teâlâ'nın kararlaştırdığı ve onun tarafını tutanların cehennem azabından kurtulacağı ileri sürülmektedir (Muhammed Kâzım el-Kazvînî, s. 179; İbrâhim Emînî, s. 133-135).

Şiîler'in, Hz. Fâtîma ile Ehl-i beyt'in mevkii ve üstünlüğünü belirtirken üzerinde önemle durdukları hususlardan biri de mübâhele olayıdır. 10 (631-32) yılında Medine'ye gelen Necran hristiyanlarının Hz. İsmâ'nın ilâhlığı konusunda ısrar etmeleri üzerine nâzil olan Âl-i İmrân sûresindeki âyetlerden birinde ifade edil-

Hız. Fâtîma'nın da içinde bulunduğú Ehl-i beyt'e dahil olanların adlarını ihtiva eden Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin celf-i sülûs levhası (Muhittin Serin koleksiyonu)

diğî gibi (âyet 61), her iki tarafın başta kendileri olmak üzere çocuklarını ve kadınlarını çağırarak Allah'tan yalancılara lânet etmesini istemelerinden ibaret olan bu olayda Şîiler, Hz. Peygamber'in arkasına Fâtîma'yı (bazı rivayetlere göre onun arkasına da Ali'yi), yanına Hasan ve Hüseyin'i alarak Necranlılar'ın karşısına çıktığını ve böylece Kur'an'daki "kadınlarımız" ifadesiyle sadece Hz. Fâtîma'nın kastedildiğini ileri sürerek onun mâsumiyeti ve yüceliğî etrafındaki iddialarını güçlendirmek istemişlerdir. Mübâhele olayından bahseden bazı Sünnî kaynaklarında Hz. Fâtîma'dan söz edilmezken (İbn Sa'd, I, 357-358; Hâkim, II, 593-594) bir kısmında Hz. Fâtîma'nın da orada bulunduğu kaydedilmektedir (Belâzürî, s. 75; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 293; İbn Kesir, II, 43-44). Kasım Kufralı *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı Fâtîma maddesinde (IV, 520) mübâhele olayında Hz. Fâtîma'nın da hazır bulunduğu hususunu bütün müslümanlar kabul ediyormuş gibi göstermekte ve iddiasına kaynak olarak Hâzin ve Beyzâvî tefsirlerini vermektedir. Halbuki Hâzin, olayı rivayetin zayıflığını gösteren bir ifade ile nakletmekte, Beyzâvî ise mübâhele konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Louis Massignon, *La Mubâhala de Medine et l'Hyperdulie de Fatima* (Melun 1944; Paris 1955) adıyla yaptığı küçük çaplı çalışmasında ve "La notion du voeu et la dévotion musulman à Fâtîma" (bk. bibl.) adlı makalesinde bu olayı ve bazı dinî

grupların Hz. Fâtîma hakkındaki aşırılıklarını ele almaktadır.

Literatür. Hz. Fâtîma'nın hayatına dair çoğu Şîiler tarafından olmak üzere pek çok eser kaleme alınmıştır. *Delâ'ilü'l-imâme* (Beyrut 1408/1988) adlı kitabında Hz. Fâtîma ile ilgili pek çok uydurma habere yer veren (s. 12-58) Râfîzî müellifi Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Rüstem et-Taberî'nin yaptığı gibi bu eserlerde zayıf veya asılsız rivayetlere geniş bölümler ayrılmıştır. Seyyid Muhammed Murtaşâ el-Hüseynî el-Cevnfürî'nin *Kühlü'n-nâzîrîn fi tafdüli'z-Zehrâ' 'ale'l-enbiyâ' ve'l-mürselîn* (bs. yeri yok, 1302) adlı eserinin aşırılığî isminden bile anlaşılmaktadır. Hz. Fâtîma ile ilgili başlıca kitaplar şunlardır: A) **Arapça Eserler.** Muhammed el-Bâkir (ö. 117/735), *Tezvicü Fâtîma binti'r-Resûl* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Beyrut 1963); Muhammed b. Hârûn er-Rüyânî, *Cüz' fihi tezvicü Fâtîma bint Resûlillâh bi-'Alî b. Ebî Tâlib 'aleyhime's-selâm* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Beyrut, ts.); İbn Şâhîn, *Fezâ'ilü Fâtîmatî'z-Zehrâ'* (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1405/1985); Süyûtî, *eş-Şüğürü'l-bâsime fi fezâ'ili's-seyyide Fâtîma 'aleyhe's-selâm* (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1988; nşr. Mecdî Fethi es-Seyyid, Tanta, ts.); *eş-Şüğürü'l-bâsime fi menâkıbi Fâtîma*; a.mlf., *Müsnedü Fâtîmatî'z-Zehrâ'* (Beyrut 1413/1993; eserde muhtelif hadis kitaplarından Hz. Fâtîma ile ilgili 284 rivayet derlenmiştir); Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî, *İthâfû's-sâ'il bimâ li-Fâtîmate mine'l-menâkıb: Seyyidetü nisâ'i ehlî'l-cenne Fâtîmatî'z-Zehrâ'* (Bulak 1987); Muhammed Bâkir el-Meclisî, *Târîhu seyyideti nisâ'i'l-âlemîn ve be'âtü seyyidi'l-mürselîn* (Beyrut 1404/1983; *Bi-hârü'l-envâr külliyyatının* XLIII. cildi olan bu eserin baştan 236 sayfası Hz. Fâtîma ile ilgilidir); Abdullah b. İbrâhim el-Mîrganî, *ed-Dürretü'l-yetîme fi ba'zî fezâ'ilî's-seyyideti'l-'azîme* (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1405/1984-85); Abdülhüseyn b. Şerefüddin el-Müsevî, *el-Kelîmetü'l-ğarrâ' fi tafdüli'z-Zehrâ'* (Sayda 1347; Necef 1967; eserde bazı âyetlere dayanılarak Hz. Fâtîma'nın faziletleri anlatılmaktadır); Ömer Ebû'n-Nasr, *Fâtîma bint Muhammed* (s.a.) (Beyrut 1353/1935; Kahire 1947); Ma'rûf b. Muhammed el-Arnâvûd, *Fâtîmatü'l-Betûl* (Dimaşk 1942); Abbas Mahmûd el-Akkâd, *Fâtîmatü'z-Zehrâ' ve'l-Fâtîmiyyûn* (Kahi-

re 1953); Muhammed Kâzım el-Kifâî, *ez-Zehrâ' fi's-sünne ve't-târîh ve'l-edeb* (I-II, Necef 1369-1371); Tevfik Ebû Alem, *Fâtîmatü'z-Zehrâ'* (Kahire 1972, 1986); Abdüssamed et-Türkî, *Fi beyti Fâtîma* (Küveyt 1973); Seyyid Tâlib Horasân, *el-Lü'lü'l-beyzâ' fi fezâ'ili Fâtîmatî'z-Zehrâ'* (Kum 1411; Hz. Fâtîma'nın faziletiyle ilgili çoğu zayıf olan kırk hadisi ihtiva etmektedir); Abdürrezzâk Mükerrrem, *Ve-fâtû's-Şiddikati'z-Zehrâ'* (Beyrut 1983); Muhammed Kâzım el-Kazvînî, *Fâtîmatü'z-Zehrâ' 'aleyhe's-selâm mine'l-mehd ile'l-lağd* (Beyrut 1404/1984, 5. bs.; daha çok Şîî kaynaklarından alınan asılsız pek çok haberi ihtiva etmektedir); Nezîh Kumeyha, *Şerhu Huşbeti Fâtîmatî'z-Zehrâ'* (Beyrut 1984); Abdülfettâh Abdülmaksûd, *Fâtîmatü'z-Zehrâ'* (I-II, Beyrut 1986); Şerîf Seyyid el-Âmilî, *Fâtîmatü'z-Zehrâ': el-Meselû'l-a'lâ li'l-mer'eti'l-müslime* (Beyrut 1409/1988); Muhammed Beyyûmî Mehrân, *es-Seyyide Fâtîmatü'z-Zehrâ'* (Beyrut 1990); Ahmed er-Rahmânî el-Hemedânî, *Fâtîmatü'z-Zehrâ': Behcetü kalbi'l-Muştafâ* (Beyrut 1410/1990); Sâdik b. Mehdi el-Hüseynî eş-Şirâzî, *Fâtîmatü'z-Zehrâ' fi'l-Kur'ân* (Beyrut 1991).

B) **Farsça Eserler.** Bâkir b. İsmâil b. Abdülâzîm, *el-Haşâ'ışü'l-Fâtîmiyye* (Tahran 1318); Hüseyin İmadzâde-i İsfahânî, *Fâtîmatü'z-Zehrâ'* (Tahran 1336); Abdülhüseyn el-Mü'minî, *Zindegânî-yi Hazret-i Fâtîma-i Zehrâ' 'aleyhe's-selâm* (Tahran 1350 hş.); Ali Şeriatî, *Fâtîma Fâtîma est* (Tahran 1350/1971); Seyyid Ca'fer eş-Şehîdî, *Zindegânî-yi Fâtîma-i Zehrâ' 'aleyhe's-selâm* (1365 hş./1986, 7. bs.; a.mlf., *Fâtîma Duğter-i Muhammed*, Tahran 1341); Seyyid Hüseyin el-Vâizî es-Sebzevârî, *Fâtîmiyyât* (Meşhed 1351 hş.; Hz. Fâtîma'nın büyüklüğüne dair çeşitli mevzun sözleri ihtiva eder); Celâleddin Riyâsetî, *Fâtîma* (Şiraz 1351); Muhammed Rızâ Nusayrî, *Fâtîma* (Tahran, ts.); Nasîrüddin Mîr Sâdikî Tahrânî, *Fâtîma* (Tahran 1347); Şeyh Muhammed Vâsîf, *Fâtîma-i Zehrâ' ez-Nazar-ı Rivâyât-ı Ehl-i Sünnet* (Kum 1351); Ali Kerbelâî, *Fâtîma, Fezâ'il ve Muşbet-i Fâtîma-i Zehrâ'* (Tahran 1351) (diğer Farsça eserler için bk. Abdülcebbar er-Rifâî, s. 57-104).

C) **Türkçe Eserler.** Fâtîma Şâdiye, *Ke-rîme-i Muhtereme-i Hazret-i Fahr-i Âlem Seyyidetü nisâ'i'l-âlemîn Hazret-i Fâtîmatü'z-Zehrâ el-Betûl* (İstanbul 1321; *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin

müdüresinin yazdığı bu küçük risâle, devrin teknik imkânlarına göre en mükemmel şekilde iki renkli basılmış ve gazete ile birlikte yayımlanmıştır); Hacı Cemal Ögüt, *Fâtımâtü'z-Zehrâ* (İstanbul 1359/1940; Hz. Fâtıma'dan bahseden her nevi eserden derlenen bilgilerin yer aldığı kitap devrin âlimlerinin takrizleriyle beraber yayımlanmıştır); Yakup Kenan Necefzâde, *Fâtıma Anamız* (İstanbul 1968); Mustafa Necati Bursalı, *Hz. Fâtıma-i Zehrâ* (İstanbul 1982); İbrahim Emîni, *Örnek İslam Kadını Hz. Fatıma* (a.s.) (trc. Fahrettin Altan — Seyyid Seccad Huseyni, Kum 1412/1992; Hz. Fâtıma konusunda hem Ehl-i sünnet'in hem de Şîa'nın ifrat ve tefrite düştüğünü söyleyen müellif Fâtıma hakkındaki Şîi görüşünü yanıstırmaktadır).

Abdülcebbar er-Rifâi, "Mu'cemü mâ kütibe 'an Fâtımâtü'z-Zehrâ" adlı makalesinde (bk. bibl.) Hz. Fâtıma hakkında çoğu Şii'ler tarafından yapılan 250'den fazla Arapça, Farsça ve Urduca çalışmayı tesbit etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 219-220, 241; a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, Beyrut 1403/1983, s. 378-379; *Müsned*, I, 93, 98, 104, 108, 118, 293; VI, 282-283; Buhârî, "Vuqud", 69, "Gusûl", 21, "Şalât", 4, "Hibe", 27, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 9, 12, 16, 29, "Humus", 1, "Megâzi", 14, 38, 83, "Nikâh", 109, "Nafakât", 3, 6-7, "Edeb", 113, "İsti'zân", 40, 43, "Da'avât", 11, "Ferâ'iz", 3, "İ'tişâm", 5; Müslim, "Cihâd", 51-55, 101, 107-110, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 61, 93-99; Ebû Dâvud, "Edeb", 143, 144, "Tereccül", 21; Tirmizî, "Siyer", 44, "Menâkıb", 60; Vâkıdî, *el-Megâzi*, I, 249-250, ayrıca bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 357-358; VIII, 19-30; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medneti'l-münevvere*, s. 105-110, 196-202; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hüt), Beyrut 1409/1989, VII, 432; İbn Kuteybe (Ukkâşe), s. 142-143, 158, 210, 211; Belâzürî, *Fütuh* (Rıdvân), s. 75; Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, *Delâ'ilü'l-imâme*, Beyrut 1408/1988, s. 5-58; Taberî, *Târîh*, II, 410, 486, 533, 537; III, 207-208, 240, ayrıca bk. İndeks; Dölâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire* (nşr. Seyyid M. Cevâd el-Hüseynî el-Celâlî), Beyrut 1408/1988, s. 89-98, 149; Küleynî, *el-Uşûl mine'l-Kâfi*, I, 238-242; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 593-594; III, 151-163; Şeyh Müfîd, *el-İhtişâs*, Beyrut 1402/1982, s. 210-212; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 39-43; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, IV, 373-381; İbn Şehrâşûb, *Menâkıbü âli Ebî Tâlib*, Beyrut 1405/1985, III, 318-366; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 220-226; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 293; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil* (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), Beyrut 1314, I, 510-511; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl* (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), Beyrut 1314, I, 510-511; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 355-358; İbn Kesir, *Tefsîrül-Kur'ân*, II, 43-

44; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, II, 118-134; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-hulefa'ir-râsidîn*, s. 21-27, 43-48; Heysemî, *Mecme'u'z-zevâ'id*, IX, 201-212; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 243; VII, 648; VIII, 53-60; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 440-442; a.mlf., *Fethu'l-bârî*, VII, 107-108; Semhûdî, *Ve'fâ'ü'l-vefâ*, I, 330-334; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhib*, s. 494; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, XIII, 674-687; Şâmî, *Sübûlü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd*, Kahire 1411/1990, VI, 640-650; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 273-279, 603; Mir'âtü'l-Haremeyn, II, 466-467, 976-979; Ali Fehmî Câbic, *Hüsnu's-şihâbe fî şerhi eş'ari's-şahâbe*, İstanbul 1324, s. 125-128; Hacı [Mehmet] Cemal Ögüt, *Fâtımâtü'z-Zehrâ*, İstanbul 1359/1940; L. Massignon, *La Mubâhala de Medine et l'Hyperdulie de Fatıma*, Paris 1955; a.mlf., "La notion du voeu et la dévotion musulman à Fâtıma", *Studi Orientalistici in inore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, II, 102-126; Abdülhüseyn b. Şerefeddin el-Müsevî, *el-Kelîmetü'l-garrâ fî ta'dîlî'z-Zehrâ*, Necef, ts. (Dârü'n-Nu'mân); Sââtî, *el-Fethu'r-rabbânî*, XXII, 92-97; Murtazâ el-Hüseynî el-Firûzâbâdî, *Fezâ'ilü'l-hamse mine's-şihâhi's-sitte*, Beyrut 1402/1982, s. 150-204; Meclîsî, *Bi'hârü'l-envân*, Beyrut 1403/1983, XLIII, 2-236; A'yânü's-Şî'a, I, 306-323; M. Kâzım el-Kazvîni, *Fâtımâtü'z-Zehrâ 'aleyhe's-selâm mine'l-mehd ile'l-la'lad*, Beyrut 1404/1984, s. 60-64, 79-140, 179; Hâirî, *Terâcîmü a'lâmi'n-nisâ*, Beyrut 1407/1987, II, 301-338; M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, Ankara 1991, s. 185-186; M. Tâhir Â-i Şübbeyr el-Hâkânî, *Şerhu Huḡbeti's-Sıddıka Fâtımâtü'z-Zehrâ*, Kum 1412; İbrahim Emîni, *Örnek İslam Kadını Hz. Fatıma* (a.s.) (trc. Fahrettin Altan — Seyyid Seccad Huseyni), Kum 1412/1992; Jane Dammen McAuliffe, "Chosen of All Women: Mary and Fâtıma in Qur'ânic Exegesis", *Islamochristiana*, VII, Roma 1981, s. 19-28; Abdülcebbar er-Rifâi, "Mu'cemü mâ kütibe 'an Fâtımâtü'z-Zehrâ", *Türâşünâ*, IV/14, Kum 1409, s. 57-104; Kasım Kufralı, "Fâtıma", *Â*, IV, 518-521; L. Veccia Vaglieri, "Fâtıma", *EI*² (Fr.), II, 861-870.

M. YAŞAR KANDEMİR

□ EDEBİYAT. Hz. Peygamber'in neslini devam ettirmesi, onun en sevdiği kızı ve Ehl-i beyt'in beş rûkûnden biri olması dolayısıyla Hz. Fâtıma'nın Resûl-i Ekrem'in hayatında önemli bir yeri vardır. Bu sebeple Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt'inden bahseden birçok manzum ve mensur eserde Fâtıma'nın adı ve vasıfları sık sık anıldığı gibi az sayıda da olsa onun bazı edebî eserlere konu teşkil ettiği de görülmektedir. Hz. Fâtıma'dan bahseden eserleri Türk edebiyatının klasik metinleriyle tekke ve halk edebiyatına ait parçalar, folklorik ürünler ve Türk halk inançlarında yer alanlar olmak üzere gruplandırmak mümkündür. Bu eserlerde Fâtıma eşine, evine ve çocuklarına bağlı, onlara hizmet eden, becerikli, sa-

birli, güzel ahlâklı örnek bir müslüman hanımı olarak tasvir edilir. Bu tür metinlerde isminin Türk halk ağzında aldığı Fatma veya Fadime şekilleri yanında Fatma Ana, ayrıca beyaz tenli olması sebebiyle Zehrâ (Fâtımâtü'z-Zehrâ), iffetli oluşundan dolayı Betül, bir hadiste cennetteki en faziletli dört kadından biri diye tanıtıldığı için "cennet hatunu", kıyamette kendisinden şefa'at beklendiği için de "kıyamet hatunu" ve "seyyidetü'n-nisâ" unvanlarıyla anılmaktadır.

Hz. Fâtıma, Resûl-i Ekrem'in hayatını anlatan manzum ve mensur siyerlerde onun daima en yakınında bulunan, özellikle kız çocuklarına değer vermeyen Arap toplumunda bu kötü âdetin ortadan kaldırılmasını sağlayan değeri dolayısıyla en sevgili çocuğu olarak anılmıştır.

Başta Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât*'ı olmak üzere birçok mevlid metninde, bilhassa vefat bahri içinde Hz. Fâtıma'dan bahsedildiği görülmektedir. Bu bölümlerde daha çok Resûlullah'ın hastalanması, vefat edeceğini bildirmesi, Azrâil'in onun ruhunu kabzetmeye geldiğinde Fâtıma'nın onu karşılaması, vefatından sonra üzüntüsünü bir ağıt halinde dile getirmesi söz konusu edilmektedir (*Vesiletü'n-necât-Mevlid*, s. 136, 138, 190, 194). Ayrıca mevlidlerin genellikle matbû nüshalarında vefat bahrinin sonunda "Vefâtü Fâtimate'z-Zehrâ radiyallâhu anhâ" veya "Ahvâl-i Fâtıma" başlıklı müstakil bir bölüm yer almaktadır (meselâ bk. *Hikâye-i Mevlîdün-nebi*, s. 24-27; *Mevlid-i Şerîf*, vr. 117^a-121^b). Burada Hz. Fâtıma'nın babasının hastalığı ardından ağlayıp sızladığı, yemekten ve içmekten kesildiği, sonunda Hz. Peygamber'in Fâtıma'yı yanına çağırıp kendisine ilk kavaşacak yakınının o olduğu müjdesini vermesi, durumuna eşine ve çocuklarına haber vermesi Fâtıma'nın kısa bir vasiyetten sonra babasına kavuştuğu lirik bir üslûpla anlatılmaktadır. Bazı mevlid metinlerine eklenen "Hikâye-i Cemal"ın sonunda ise Hz. Peygamber'in vefatına dayanamayarak başını yerlere çarpıp can veren deveyi Hz. Fâtıma'nın kefenleterek defnettirdiğinden bahseden kısa bir bölüm yer alır (bk. Albayrak, s. 124).

Son devrin tanınmış mutasavvıflarından Muhammed Esad Erbilî, Süleyman Çelebi mevlidinin vezninde (fâilâtün fâilâtün fâilün) "Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımâtü'z-Zehrâ radiyallâhu anhâ" baş-